

Dr. Balogh Katalin\*

## TANTÁRGYFEJLESZTÉSI TAPASZTALATOK A POSZTGRADUÁLIS SZAKFORDÍTÓ- ÉS TOLMÁCSKÉPZÉSBEN

Francia nyelvből húsz év óta először 2005 februárjában indult posztgraduális három féléves szakfordító- és tolmácsképzés a BGF Külkereskedelmi Főiskolai Karán.

Az általam ennek a képzésnek a keretében tanított három tárgy közül kettő esetében a meglévő tárgyak továbbfejlesztéséről volt szó. Így az írásbeli és szóbeli kommunikációs gyakorlatok és a kontrasztív országismeret című tárgyakat a nagyobb órakeret adta lehetőség miatt szélesebb merítéssel, a szempontok bővítésével lehetett tárgyalni.

Egy esetben viszont teljesen új tárgyat kellett felépíteni.<sup>1</sup> A jelen előadás ez utóbbira, a szövegtípusok elemzése című órára vonatkozik.

A tantárgyi struktúrában ez a tárgy a második és harmadik félévben a fordítási modulban kétszer 30 órás 4-4 kredites gyakorlati jeggyel záruló stúdiumban jelentkezett. *Az első félévben már szerepelt a programban az általános alapozó tárgyak között 20 óra nyelv- és stílusgyakorlat, 20 óra írásbeli és szóbeli kommunikációs gyakorlat, 10 óra magyar nyelvhelyesség, 20 óra bevezetés a fordítás elméletébe, 10-10 óra általános fordítástechnika, 10 óra bevezetés a szakfordításba, valamint 20 óra kontrasztív országismeret.* A felsorolt tárgyak közül a dőlt betűvel jelzettek folytatódtak a második félévben is. E mellé léptek be a második félévtől a tolmácsolási tárgyak is (80 óra). A harmadik félévre pedig 60 óra fordítási tárgy és 70 óra tolmácsolási tárgy maradt a szövegtípusok elemzése 30 óráján kívül. Itt nem említem szakismereti alapozó tárgyakat, amelyeket zömmel az első félévben már tanítottak.

A fejlesztéshez kiindulópontként szolgált az akkreditációs anyag néhány soros tantárgyleírása. Ennek a váznak alapján kellett önállóan kidolgozni a francia nyelvre alkalmazható anyagot.

*„II/5. Szövegtípusok elemzése (társ.tud., gazd.-i, jogi, közig.)*

*A tantárgy célja a közvetítő készség, az interkulturális jártasság fejlesztése, valamint a szakmai szókincs bővítése a különböző szempontok alapján osztályozható szövegtípusok elemzésével. Megismertet a szövegek osztályozási kritériumaival. Külön figyelmet szentel a sajátos jellemzőik alapján azonos szövegtípushoz tartozó szövegek kulturális meghatározottságának kontrasztív (magyar nyelv – célnyelv) vizsgálatára. A társadalomtudományi, gazdasági, jogi és közgazdasági szövegek jellemzőit a kontrasztivitás szempontjából is elemzi. Foglalkozik a nonverbális kommunikációnak az írott szövegekre jellemző megvalósulási formáival is.”* (akkreditációs anyag)

A feladat egyszerre gyönyörű, alkotó munka, másrészt a kísérletezés fázisában óhatatlanul hibákat is szül. A legnagyobb problémát az jelentette, hogy a szövegtípusokkal tudományos módon foglalkozó szövegnyelvészet (BEAUGRANDE-DRESSLER, TOLCSVAI NAGY, SZIKSZAI) erre

\* BGF, KKFK, Nemzetközi gazdálkodás szaknyelvi intézeti tanszék; neolatin tanszéki osztály, francia szakcsoport, főiskolai docens, PhD.

<sup>1</sup> Általában a képzés többi tárgya sem létezik egyébként a nappali alapképzésünkben.

## DR. BALOGH K.: TANTÁRGYFEJLESZTÉSI TAPASZTALATOK ...

---

vonatkozó fejezeteit ezen a képzési szinten nem lehet tanítani. A tanári munkát azonban mindenképpen ezeknek az ismereteknek kell irányítaniuk, mintegy a háttérből. Ez többlet terhelést jelent a készülésben.

A következő lépésben a dokumentumok kiválasztására került sor. A képzés nevében szereplő gazdasági, jogi és társadalomtudományi jelzők meghatározzák, hogy milyen típusú szövegeket is kell elemeznünk. KURTÁN ZSUZSA a vegyészmérnökök esetére vizsgálta a szakszövegek jellemzőit. Az elismert kutató tipológiája itt kevésbé használható fel egy az egyben, azonban nyomában elindulhatunk.<sup>2</sup>

- feliratok, figyelmeztetések, biztonsági előírások;
- jelentések, jegyzőkönyvek;
- levél, fax, e-mail;
- megvalósíthatósági tanulmány;
- munkahely (üzem, gyár, laboratórium stb.) bemutatása;
- működési leírások, technológiai folyamatok;
- pályázatok, önéletrajz, űrlapok;
- rövid üzenetek;
- szakirodalom, tudományos publikációk;
- szakmai előadások;
- szakmai munkahelyi megbeszélések;
- szerződések, szabványok;
- tárgyalás üzleti, szakmai partnerekkel;
- telefonbeszélgetés, telefonüzenetek;
- termékismertető, hirdetések információk, rövidítések.

E listából kitűnik, hogy az itt felkínált szövegtípusok egy részét nálunk inkább a kommunikációs órák keretében ajánlatos tanítani. Így például a munkajogi vagy lakásbérleti, biztosítási szerződések most teljesen kimaradhattak, bár értelemszerűen itt is helyük lenne.

A kommunikációs tárgy keretében foglalkoztam korábban a jelentés, beszámoló, jegyzőkönyv, hivatalos levél külső-belső kommunikációban aleteivel. A vállalat bemutatás szóbeli műfajával. A munka világában használatos műfajokon is már túljutottunk az előző félév során (önéletrajz, pályázat, felvételi beszélgetés, munkaszerződés stb.).

VANNYIKOV 1987-es tudományos-műszaki szövegekre vonatkozó tipológiájának kategóriái már jobban használhatóak a fordítóképzésben. (KLAUDY: 49-52.) Ennek alapján a jogi szövegeknek a kemény struktúrájú szövegtípuson belül többféle pragmatikai funkcióknak is megfelelő (előíró, tájékoztató, rendszerező) a kifejtés módja alapján többnyire leíró és magyarázó, általában írott változatban előforduló egyedi megvalósulásait vizsgálhattuk. Azonban ez az osztályozás is csak részlegesen fedi le azt a területet, amelyet most itt bemutatnunk kell.

KATHARINA REISS tipologizálásában tartalomközpontú és felhívásközpontú szövegtípusok szerepelhetnek az elemzett anyagban.

A példaanyag kiválasztásában szerepet játszott az is, hogy a fordító nemcsak fordítási céllal találkozhat szövegekkel. Ezért beiktattam egy foglalkozást a szerkesztői és korrektori munkáról is.

Mit kell tudni egy fordítónak a szerkesztési feladról? Miből áll a kontrollszerkesztés, melyek az egyezményes korrektúrajelek, a különböző bibliográfiakészítési szabályok etc. Milyen típushibák fordulhatnak elő és azokat hogyan lehet kiküszöbölni a szerkesztés során? Megvizsgáltunk szedési és tördelési útmutatót, és a legfontosabb tipográfiai alapfogalmakat. Milyen formai és tartalmi követelményekre kell figyelni tudományos cikk írásakor a francia normák szerint?

---

<sup>2</sup> Kurtán i. m. p. 127.

## DR. BALOGH K.: TANTÁRGYFEJLESZTÉSI TAPASZTALATOK ...

---

Egy konkrét példán szemléltettük, hogy egy útikönyv fordításában a franciából dolgozó fordító nem nézett utána annak, hogy a szövegben szereplő orosz tulajdonneveket hogyan írja át a magyar. Ezek után tehát a lektorra hárult a helyes írásmód egyesével történő ellenőrzése. Az idegen írásrendszerű nyelvek tulajdonneveinek az átírása különleges fordítói feladat, a mindennapos munkában azonban a legegyszerűbb földrajzi név idegen nyelvi megfelelője is fennakadást okozhat, ha nem készül fel a fordító arra, hogy ez mást fed.<sup>3</sup> Ezen a szövegelemzési kurzuson csak utalásszerűen merült fel a tulajdonnevek átírásának és fordításának a kérdése, de fordítói képésben megkülönböztetett figyelmet érdemel ez a téma.

A szövegek feldolgozását illetően jól felhasználható szempontrendszer ad NIDA és TABER 1969-es munkája. Ezek értelmében a szöveg elejét és végét, a belső átmeneteket, az idő- és térbeli viszonyjelöléseket, a logikai és referencia-viszonyok jelölését, a kiemelések és hangsúlyok, végezetül pedig a szerző részvételének és nézőpontjának jelölését vizsgálhatjuk meg a szövegben.

A következőkben álljon itt a három kidolgozott rész vázlata.

- a jogi modul három alkalomra épült 9-10 órában
  1. Jogforrások
    - az Alkotmány, és az Emberi jogok nyilatkozata
    - a törvény, jogszabály, miniszteri rendelet, prefektusi rendelet stb.
    - uniós jogforrások
    - a Maastrichti szerződés stb.
    - direktívaszöveg stb.
  2. A polgári peres eljárás menete: panasz, feljelentés, jegyzőkönyv, idézés, ítélet.
  3. A vállalat jogi dokumentumai: alapítás, közzététel, megszűnés.  
egy műszaki területről származó licencszerződés tanulmányozása magyar és francia nyelven  
verseny tárgyalási felhívás.

A fenti vázlat alapján sor került az alkotmány elejének és végének a tanulmányozására az igehasználat, az emelkedett, szimbolikus szókincs szempontjából, majd a preambulum részletes elemzésére.

Ahol csak lehetett, felhívtam a figyelmet a „kulturális” különbségekre a szöveg szerkesztésében, ilyen például az e. sz. 1. személy, illetve harmadik személy alkalmazása a hivatalos közlönyben megjelent miniszteri rendeletek szövegében.

Formai szempontból összevetettük az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia egy határozatát a Bangkoki Deklarációval.

Foglalkoztunk a törvény szó kollokációival, a prepozíció-, jelző és igehasználattal. Megemlégtünk az ordonnance speciális szerepét a francia jogrendszerben.

Magyar–francia összehasonlításban átismételtük a szerződéstípusok különbözőségeit. Ehhez segít az internetes források közül a Wikipédia (szerződés, egyezmény, megállapodás, paktum, jegyzőköny (protokoll), alapokmány, kompromisszum, konkordátum, jegyzékváltás, modus vivendi, gentlemen's agreement).

- a második, társadalomtudományi modul

Ez szintén három háromórás alkalomra épült. Ebben a részben gazdaságpszichológiai és gazdaságpszichológiai témákból választottam tudományos cikket, absztraktot, lexikon szócikket és tudománynpszerűsítő publicisztikát. A bevezetésben a társadalomtudományoknak a tudományok között elfoglalt helyét próbáltuk meg meghatározni, majd a tudós feladatait gyűjtöttük egybe az általánosítás szintjén.

---

<sup>3</sup> Ezt a témát járja körül a bibliográfiában idézett tanulmányom.

## DR. BALOGH K.: TANTÁRGYFEJLESZTÉSI TAPASZTALATOK ...

---

A tudományos stílusra jellemző személytelen szerkezetek mellett a szerző személyes (egy vagy többes szám első személyben) megjelenési formáit vizsgáltuk meg, valamint a választott igék tudományos súlyát.

A szociológiai témában egy tudománytörténeti és egy, a túlsúlyos gyerekek szociológiai hátterét vizsgáló cikkel foglalkoztunk.

Pszichológiából az egészség és a termelékenység összefüggéseit vizsgáló publikációt elemeztünk. Majd a 2002-es közgazdasági Nobel-díjasok, KAHNEMAN és SMITH munkásságát bemutató szakcikket és népszerűsítő publicisztikát vetettük össze. Ezekben a jól követhető anafóris, kataforás utalási rendszer rámutatott a fogalmazási feladat stilisztikai nehézségeire.

Lexikon szócikként a szociológia néhány alapfogalmát vizsgáltuk meg: így a változó, a variancia, változat, osztály, érték, érvényesség, minta stb. fogalmait. Ezt követően került sor egy köznapi fogalom, a fiatalság/öregség szociológiai értelmezésének kifejtésére.

- a harmadik, gazdasági modul háromszor három órája zárta a félévet.

Először a vállalati külső kommunikációban használatos kis műfajokat elemeztünk, így kozmetikai termékek és gyógyszerek termékismertetőit, reklámanyagát. A használati utasításra műszaki példát kerestem, egy hi-fi berendezés leírásának a füzetét. Itt nem volt alkalmam a reklámyelv elemzésével foglalkozni, de nagyobb keretben itt lenne a helye. Szóba került azonban egy kozmetikai termék plakátja, amelynek sem a szövege, sem a képillusztrációja sem volt értelmezhető magyar reklámalanyak nyelvi akadályok miatt.

Marketing területről szóba került még a közvetlen értékesítés ismertetésére készült füzet, és két reklámlevél stílusának, fordulatainak elemzése. Ez utóbbival tulajdonképpen már szaknyelvi óra keretében is foglalkozunk, ha jut rá idő.

Szükségesnek tartottam külön időt szentelni a vállalat pénzügyi kommunikációs műfajainak, az éves jelentés állandó részeiként szereplő mérlegnek és eredménykimutatásnak, valamint a tőzsdére bevezetés dokumentumainak. Hasonló nehézségek elé állítja a fordítót a statisztikai jellegű, diagramokkal dolgozó szövegek fordítása (KSH-anyag). Egy ilyen, a piacra dolgozó képzésben elengedhetetlennek tűnik, hogy a fordító ne csak lineáris szövegeket legyen képes átültetni, hanem adott esetben elboldoguljon táblázatok, illusztrációk szerkesztésével.

Végezetül két fennmaradó nehézség: egyrészt nincs megoldva még a párhuzamos korpusz kérdése, ezért ezen a téren is súlyponteltolódás volt megfigyelhető, ezúttal a francia (cél)nyelvi szövegek irányába. Másrészt a tárgyalt szövegek szinte mind írott formában keletkeztek, holott fontos lenne a szóbeli műfajokkal is foglalkozni. Igaz, ez utóbbiak közül több szóba került a kommunikációs órákon.

A félév során buktatót jelentett a terminológiában való elmerülés a szövegtani szempontok rovására. Ez ugyan teljesen érthető, de nem kívánatos. Ennek a kurzusnak a célja nem a fordítás volt, mégis adódna, hogy az elemzett szövegrészeket fordítási céllal is felhasználjuk, esetleg plusz feladatként, vagy a még ki nem dolgozott számonkérésben. Természetesen elképzelhető lehetne, hogy ismeretlen szöveget kellene a tanult szempontok alapján besorolni egy szövegtípusba, azonban ennek a gyakorlati hasznát igazából nem látom.

Az először kipróbált és sok munkaórát felemésztő anyagot tovább csak úgy lehetne fejleszteni, ha lenne mód a későbbiekben is tanítani.

### BIBLIOGRÁFIA

- BALOGH KATALIN: A nevek jelentőségéről a nyelvoktatásban, avagy hol kötötték az Aix-la-Chapelle-i békét. In: Colloquia contrastiva. Tomus XI. Szombathely, 2004. p.7-13.
- KLAUDY KINGA: A fordítás elmélete és gyakorlata. Angol, német, francia, orosz fordítástechnikai példatárral. Scholastica, Budapest, 1994.
- KURTÁN ZSUZSA: Szakmai nyelvhasználat. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2003.